подальші роки НЕПу. Негативні явища в кон'юнктурі народного господарства знайшли свій відбиток на якісній структурі бюджету населення. Питома вага заробітної плати в прибутках населення у 1928 – 1929 рр. впала, а відтак зросли інші прибутки (від ведення особистого господарства, від продажу речей), що відволікали робітника від основного заняття та приводило фактично до зубожіння.

Приведені дані свідчать про негативну тенденцію до подорожчання життя, а відтак сигналізують про значне падіння життєвого рівня трудящих України у 1928 – 1929 рр.

Ми цілком поділяємо думку відомих економістів, що найвищим досягненням теорії і практики індексних розрахунків у 20-ті роки представляють саме підрахунки бюджетного індексу, цього соціального покажчика вартості життя, бо вони по суті включають у себе всі елементи сучасної практики індексів, що застосовуються у розвинених країнах. Зрозуміло, що і в сьогоденні нашої країни при розрахунках основних соціальних покажчиків матеріального становища населення, прожиткового мінімуму та вартості бюджетного набору-кошику актуально та доцільно враховувати досвід і практику цих розрахунків у 20-ті роки, які були детально проаналізовані в нашому дослідженні.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. *Буяновер М.* Материальное положение донецких рабочих в 1923–1924 г. // Статистика труда в Донбассе. – Артемовск, 1924. – №1. – С. 14-34.
2. Вестник профдвижения Украины. – 19 (143). – 1922–28 гг. Х., – 1928. – С. 25.
3. *Ветров В. О.* Зростання матеріального добробуту і культурного рівня робітничого класу України за роки першої п'ятирічки // Учені записи Харківського бібліотечного інституту. – Х., 1957. – Вип. 3.
4. *Гуревич В.* Коллективные договора и заработная плата рабочих Украины в 1923 г. // Статистика труда на Украине. - Х., 1924. – № 3. – С. 20-32.
5. Движение цен на Украине в 1923 г. // Статистика труда на Украине. – № 1. – Х., 1924. – С. 10.
6. *Диденко Г.* Рабочий класс Украины в годы восстановления народного хозяйства 1921 – 1925. – Х., 1962.
7. Динамика народного хозяйства Украини в 1921/1922,1924/1925 гг. – Х., 1926. – С. 85–87.
8. *Дубинская И.* Бюджеты рабочей семьи на Украине в 1923 – 1927 гг. Данные текущего обследования. – 1928. – С. 36.
9. *Кабо Е.* Бюджетный индекс (исторический очерк) // Советская сттистика за полвека (1917 – 1967). – М., 1970.
10. *Кряжев В. Г.* Методика расчета прожиточного минимума для определения уровня заработной платы в 1918–1926 гг. // Вопросы труда. – № 4. – М., 1958. – Вып. 1. – С. 153-165.
11. *Кугер О. О.* Боротьба робітників України за відбудову важкої промисловості після громадянської війни. – Х., 1959.
12. Праця в промислових закладах України в 1924-25 рр. // Статистика України. Серія Х. Статистика праці. – Т. 1. - Вип. 7. – Х., 1927. – С. 76, 80, 84, 88, 92, 102, 108-111.
13. *Рудгайзер В.* Стоимомь жизни и ее измерение. – М., 1991.
14. Рух цін на Україні в 1926-1929 рр. // Статистика України. Серія XII. Статистика торгівлі. – Т. 1. – Вип. 8. – № 195.
15. Статистична хроніка. Кон'юнктура народного господарства. – № 132. – Х., 1929. – С. 21-29.
16. Труд и профсоюзы на Украине. Статистический справочник за 1921-1928 гг. – Х., 1928. – С. 268-279, 318.
17. *Фридзель Э.* Заработная плата рабочих и служащих украинской промышленности и ж/д транспорта в 1924 г. // Статистика труда на Украине. – № 4. – Окт. 1924. – С. 19-27.

Аннотация

В статье на основе обширной базы источников проанализировано соотношение бюджетного индекса и стоимости жизни жителей советской Украины в 20-е гг. XX ст., разработана периодизация изменений этого соотношения, исследована его динамика.

Костюк Є.

ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ АСОЦІАЦІЇ РОБІТНИКІВ-ВИНАХІДНИКІВ (УАРВИН) НА ПІДПРИЄМСТВАХ РАДЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ У 20-Х РР. XX СТ.: ВИРОБНИЧИЙ АСПЕКТ

У сучасній Україні нагальною є потреба у модернізації виробництва на базі сучасних технологій, у технічному переобладнанні виробничих потужностей підприємств. Повільне впровадження на виробництві новітніх технічних і технологічних інновацій постає одним із основних чинників відставання української економіки від економіки країн Заходу. За умови неможливості імпортування значної кількості особливо цінних закордонних технологій і передової техніки, зважаючи на їхню високу вартість, найбільш оптимальним варіантом є орієнтація на розробку власних високих технологій, на "технічне переозброєння"

підприємств завдяки вітчизняним розробкам. Держава сама неспроможна наразі у повній мірі забезпечити цей процес, тому доцільним є залучення зусиль громадськості до розробки нових технологій і технічних пристроїв. Це передусім виражається у формі винахідництва. Для того, щоб цей процес був ефективним, варто врахувати історичний досвід участі громадськості у розвитку винахідництва, у тому числі й у радянській Україні упродовж 20-х рр. XX ст. Отже, вивчення громадського виміру винахідництва у згаданий період має значну суспільну актуальність.

Перші згадки в історичній літературі про Асоціацію винахідників є у колективній праці М. Воскресенської та Л. Новоселові [1]. Фрагментарні відомості про це громадське об'єднання є у дисертаційному дослідженні Т. П. Коржихіної. Інформація подається тут лише у загальносоюзному контексті [3]. Побіжно діяльність УАРВИН розглядалася у дисертаційному дослідженні М. С. Кармазіної [2]. Дослідження, зроблені у радянський період, характеризуються фрагментарністю, тенденційністю, однобічністю висвітлення діяльності УАРВИН, вони ґрунтуються суто на позитивному матеріалі і тому не відображають належним чином цілісну картину функціонування цього громадського об'єднання. У сучасній Україні окремі аспекти діяльності УАРВИН досліджував С. М. Свистович [4]. Утім, діяльність УАРВИН на виробництві досі не була предметом самостійного наукового дослідження, що зумовлює наукову актуальність вивчення даної проблеми.

Метою даного дослідження є висвітлення діяльності Української асоціації робітників – винахідників (УАРВИН) зі сприяння модернізації матеріальної бази української радянської промисловості. Виходячи з мети, завданнями дослідження є виявлення основних цілей цього громадського об'єднання, визначення шляхів, форм і методів їхньої реалізації на підприємствах радянської України у міжвоєнну добу, визначення результативності заходів, здійснюваних УАРВИН у сфері модернізації української промисловості.

Коли компартійна влада взяла курс на форсовану індустріалізацію „країни Рад", вона стикнулася із проблемою невідповідності своїх колосальних планів тим доволі слабким матеріальним ресурсам, якими вона володіла. Передусім це стосується того, що технічне устаткування підприємств радянської індустрії було на невисокому рівні. Часто більш-менш складну та сучасну техніку доводилося закуповувати у капіталістичних країнах, що, по-перше, зумовлювало певну залежність від цих країн, а по-друге, аж ніяк не додавало авторитету комуністичному режимові, який повсякчас декларував свою "вищість" над країнами "імперіалістичного табору".

Перед компартійною владою у середині 20-х рр. постала нагальна проблема модернізації та подальшого розвитку технічного потенціалу країни. А оскільки сама влада за допомогою лише своїх господарських і компартійних органів не могла вирішити цю проблему, то до її розв'язання були залучені сили громадськості. Постала нагальна потреба у виникненні громадської організації, яка мала цілком зосередити свої зусилля на такій важливій ланці розвитку радянської індустрії, як продукування технічних новацій для модернізації індустрії. Саме таким громадським об'єднанням і стала Українська асоціація робітників – винахідників (УАРВИН).

Початок створення Асоціації винахідників припадає на лютий 1924 р. У цей час утворюється так звана "ініціативна група", яку очолив відомий науковець – проф. Л. Ланге. Згідно резолюції організаційного бюро Асоціації від 6 травня 1924 р., було затверджено офіційну назву цього громадського об'єднання: "Всеукраїнська асоціація винахідників (ВУАВИН)". Травень 1924 р. є періодом активної розробки статуту ВУАВИН. У 1925 р. Товариство винахідників знову змінює свою назву: тепер воно називається "Українською асоціацією робітників-винахідників" (УАРВИН). У цей час більш-менш сформованою була вже організаційна структура цього громадського об'єднання [5, арк. 1, 3, 14, 46]. Організаційне оформлення УАРВИН завершилося у березні 1926 р. [10, арк.1, 8, 13] 26 квітня 1926 р. статут УАРВИН було подано на затвердження НКВС УСРР [5, арк. 14]. У 1927 р. відбувається активне формування місцевих організацій УАРВИН у багатьох українських містах [15, арк. 11]. У 1929 р. УАРВИН було перейменовано на Всеукраїнське товариство робітників-винахідників (ВУТОРВИН). Проект статуту нової громадської організації було затверджено пленумом Центральної ради УАРВИН 30 квітня 1930 р. [4, с. 159].

Можна стверджувати, що основна мета діяльності УАРВИН полягала у розгортанні на території Української СРР раціоналізації виробництва та індустріалізації шляхом розвитку винахідництва, налагодженні ефективного використання у процесі розвитку української радянської індустрії креативного потенціалу робітників.

Провідними завданнями Української асоціації робітників – винахідників були: розвиток серед своїх членів загальних і спеціальних технічних знань, контроль за виконанням директив компартійних, господарських і профспілкових органів із питань розвитку винахідництва, пропаганда цих директиви у робітничому середовищі, розробка проектів винаходів, аналіз й експертиза розроблених винаходів і вдосконалень, виявлення та ліквідація недоліків у них, організація технічної консультації робітників-винахідників. Центром всієї цієї роботи був виробничий осередок УАРВИН, який організовувався у межах певного підприємства [8, арк. 32].

Діяльність УАРВИН у сфері винахідництва значною мірою можна розглядати як посередницьку. Це громадське об'єднання брало на облік винаходи, потім укладало з винахідниками угоди про їх реалізацію. Після цього УАРВИН пропонувала ці винаходи зацікавленим установам і підприємствам [9, арк. 31]. Коли винахід визнавався корисним і віддавався на реалізацію, то УАРВИН піклувалася про надання винахідникам

відповідних премій [10, арк. 11].

Керівництво цього громадського об'єднання декларувало своє бажання активно співпрацювати з господарськими органами, а передусім із тими, які безпосередньо функціонували на виробництві. До таких передусім можна віднести заводоуправління та їх відділи. Згідно пропозиції Правління УАРВИН, бюро виробничих осередків цієї громадської організації мали надавати заводоуправлінням усю необхідну інформацію з питань розробки винаходів, їх експертизи, апробації та реалізації, повідомляти про причини затримки реалізації. Також бюро осередків мали надавати заводоуправлінням свої розрахунки запланованої економії від реалізації винаходів [17, арк. 3-4].

УАРВИН намагалася брати під свою опіку всі заходи, що так чи інакше були пов'язані з винахідницькою справою, переважно ж ті, які проводилися безпосередньо на виробництві. Так, активісти цього громадського об'єднання брали участь у проведенні винахідницьких конкурсів, ініційованих заводоуправліннями [9, арк. 11]. З ініціативи виробничих осередків УАРВИН робітники-винахідники активно долучалися до розробки найважливіших виробничих проектів підприємств [17, арк. 4]. Це значною мірою пояснювалося тим, що винахідницькі осередки брали на облік усі наявні на підприємстві винаходи та вдосконалення, виявляли поле їх застосування, а отже, найліпше могли визначити можливу роль цих винаходів у подальшому розвитку виробничих потужностей підприємства [12, арк. 14].

Прагнучи зміцнити свій вплив на виробництві, активісти УАРВИН вимагали, щоб усі винахідницькі пропозиції робітники вносили не безпосередньо до заводоуправління, а через виробничі осередки УАРВИН і виробничі наради [17, арк. 5].

Під час розгортання на теренах радянської України індустріалізації мала місце тісна співпраця УАРВИН із виробничими нарадами. Перед тим, як винаходи та вдосконалення, які вносилися робітниками та інженерно-технічними працівниками підприємства, надходили до комісій зі сприяння робітничому винахідництву, до бюро з раціоналізації та експертних комісій підприємств, вони обговорювалися на виробничих нарадах. Учасники цих нарад надавали технічну допомогу винахідникам, особливо – із числа робітників, надавали їм консультації стосовно поліпшення та доопрацювання винаходів. Потім виробничі комісії разом із виробничими осередками УАРВИН стежили за реалізацією цих винаходів на виробництві. Фактично, виробничі наради виступали на підприємствах у ролі пропагандистів винаходів і популяризаторів руху новаторів. Виробничі наради влаштовували виставки робіт винахідників, вечори з винахідницької тематики, конкурси винаходів. Також вони організовували зустрічі робітничого загалу з винахідниками, випускали спеціальні бюлетені, присвячені питанням винахідництва. На деяких підприємствах вони навіть організовували експериментальні майстерні для розробки й апробації винаходів, чим спричинили суттєве пожвавлення винахідництва на цих фабриках і заводах [1, с. 47].

Згідно пропозиції Центрального Правління УАРВИН Окружні Правління цього громадського об'єднання у другій половині 20-х рр. організовували укладання внутрішньозаводських угод із соціалістичного змагання, провідною метою яких була активізація розвитку винахідницького руху на підприємствах підрадянської України. Брати зобов'язання з розвитку винахідництва на своєму виробництві на річний термін мали як осередки винахідників, так і завкоми та заводоуправління [6, арк. 80].

У процесі реалізації винаходів УАРВИН була залежною від господарських установ. Останні ж загалом байдуже ставилися до проблем розвитку українського винахідництва. Тому індиферентизм згаданих установ до діяльності УАРВИН спричиняв гальмування роботи цього громадського об`єднання, завдання йому матеріальних збитків, оскільки повільна реалізація винаходів позбавляла Українську асоціацію робітників – винахідників одного з найважливіших джерел надходження коштів [13, арк. 17].

Зазвичай адміністрації підприємств і керівництво трестів не надавали допомоги УАРВИН у її діяльності, хоча вона, безперечно, йшла на користь виробництву. Наприклад, коли активісти УАРВИН – делегати 1-го Всеукраїнського з'їзду винахідників просили у керівництва тресту "Південсталь", де вони працювали, зберегти їхню зарплатню на час відрядження на з'їзд й компенсувати дорожні витрати, трест відмовився це зробити [8, арк. 62].

Активістами Української асоціації робітників – винахідників здійснювалися обстеження підприємств, вивчення особливостей їх виробничого процесу. Це робилося з метою з'ясування можливостей реалізації того чи іншого винаходу на даному підприємстві [9, арк. 94]. УАРВИН організовувала систематичні перевірки стану винахідництва на виробництві. Подібні обстеження підприємств проводилися активістами УАРВИН як самостійно, так і у складі спеціальних експертних комісій. До останніх входили представники виробничих осередків винахідників [14, арк. 39].

У 1927 р. під егідою УАРВИН відбувається створення проектного винахідницького бюро [15, арк. 12]. Брала участь УАРВИН і в організації Інституту винаходів. Активісти Асоціації винахідників долучалися до розробки проекту цієї установи, до вироблення базових принципів функціонування Інституту винаходів. Згідно рекомендації УАРВИН, ця установа мала активно проводити розвиток винахідництва у руслі загального плану розвитку господарства країни [11, арк. 134].

Інститут винаходів мав налагоджувати виготовлення моделей винаходів, проводити експертизу й апробацію цих винаходів. Працівники цієї установи мали постійно надавати консультацію як окремим винахідникам, так і установам, які долучалися до розвитку винахідницької справи або так чи інакше з нею стикалися. До компетенції Інституту винаходів також належали облік реалізованих винаходів, налагодження

контактів із закордонними товариствами винахідників, патентними бюро та окремими винахідниками. Як і УАРВИН, Інститут винаходів виступав посередником між винахідником й експлуататором винаходу [13, арк. 68].

УАРВИН брала також участь у розробці проекту Інституту конструктивних сил. Ідею створення такої установи було подано Комісією з дослідження розвитку винахідницької справи в Україні. Згаданий Інститут мав виступати єдиним, інтегрованим органом сприяння розвитку винахідництва у всіх сферах народного господарства країни, також – основним органом у справі реалізації винаходів [9, арк. 85].

Бюро виробничих осередків УАРВИН брали участь у складанні промфінпланів підприємств. Члени згаданих бюро стежили за тим, щоб у промфінпланах було передбачено витрати на технічну розробку, апробацію та реалізацію тих винаходів, які вимагали великих фінансових затрат [17, арк. 4].

Значну увагу УАРВИН приділяла зменшенню, а у перспективі – звільненню СРСР від залежності від імпортованих з країн капіталістичного Заходу товарів. Ця залежність була наслідком відсутності у СРСР багатьох необхідних технологій [7, арк. 6-9]. Активісти УАРВИН розглядали усі можливості звільнення країни від імпорту внаслідок винайдення устаткування та механізмів, альтернативних імпортованим, а потім реалізовували найбільш доцільні проекти на практиці [7, арк. 38].

Виробничими осередками цього громадського об'єднання проводилися різноманітні конкурси на теми, пов'язані з винахідництвом. У складі УАРВИН функціонував спеціальний відділ конкурсів. Одним із напрямків діяльності цього відділу було проведення конкурсів на кращу пропозицію, пов'язану з винахідництвом. Участь у конкурсі могли брати усі бажаючі особи, організації й установи. Кращі з цих пропозицій друкувалися у спеціальному бюлетені, який випускався конкурсним відділом УАРВИН [5, арк. 46].

УАРВИН намагалася консолідувати винахідницькі сили, централізувати управління ними. Так, згідно пропозиції В. Раттура усі винахідники мали надсилати до Правління Асоціації моделі та креслення своїх винаходів і вдосконалень. Потім ці моделі та креслення піддавалися кваліфікованій експертизі [10, арк. 12].

Керівництво УАРВИН приділяло значну увагу розвитку винахідницької справи безпосередньо на виробництві – саме у своїх осередках на підприємствах. Для підтримання більш тісного зв'язку з центром осередки винахідників мали надавати центральним органам Української асоціації робітників – винахідників свої пропозиції стосовно розповсюдження винаходів і вдосконалень, реалізованих на тому підприємстві, де функціонував той чи інший конкретний осередок, на інших підприємствах. Винахідницькі осередки мали організовувати власні технічні наради, до компетенції яких передусім входило виявлення можливостей реалізації тих чи інших винаходів, уже реалізованих на підприємствах якоїсь певної галузі промисловості, на підприємствах інших галузей промисловості [11, арк. 126-127].

Значну увагу УАРВИН приділяла поширенню на підприємствах радянської України технічної освіти та технічної пропаганди, що значною мірою сприяло розвитку винахідництва на виробництві. Активісти УАРВИН докладали значних зусиль щодо поліпшення рівня технічних знань своїх членів, оскільки зазвичай цей рівень був доволі невисоким, а тому робітники – винахідники не могли належним чином розробляти винахід, не могли у повній мірі проявити свій креативний потенціал. Активісти цього громадського об'єднання проводили численні лекції з різних аспектів винахідницької справи. Часто ці лекції читалися відомими науковцями. Цьому сприяло те, що у складі Асоціації винахідників було 67 професорів. Останні займалися також організацією різноманітних технічних курсів. При курсах були спеціальні лабораторії, призначені для практичного закріплення отриманих робітниками технічних знань [9, арк. 162].

З 1927 р. активістами УАРВИН починають організовуватися технічні консультації для винахідників, у яких працювали активісти УАРВИН із достатнім рівнем технічних знань. Організація технічних консультацій із питань винахідництва здійснювалося членами цього громадського об'єднання безоплатно – у порядку "громадського навантаження" [9, арк. 85, 92-94]. Розвитку технічної освіти робітників-винахідників сприяли і так звані "клуби винахідників". Вони організовувалися виробничими осередками Асоціації винахідників при підприємствах, де функціонували згадані осередки [11, арк. 134].

Також у лавах цього громадського об'єднання набула розповсюдження допомога у справі реалізації винаходів більш обізнаних із технікою робітників менш обізнаним. Це явище можна розглядати у контексті так званого "ізотівського руху", який, власне, і передбачав навчання досвідченими та обізнаними з технікою даного виробництва робітниками недосвідчених [13, арк. 21].

Активісти УАРВИН, у складі яких були навіть професори, робили доповіді на теми винахідництва для робітників. Враховуючи специфіку аудиторії, доповіді ці були простими, доступними. Ця праця теж була безоплатною [17, арк. 13-15].

Для підвищення кваліфікації робітників-винахідників, для розкриття їх креативного потенціалу, УАРВИН відряджала своїх членів на інші підприємства для запозичення досвіду. Інколи такі відрядження займали декілька тижнів [9, арк. 24, 95].

При здійсненні заходів із технічної освіти на виробництві УАРВИН широко використовувала стінні газети. Мав місце обмін стінними газетами між виробничими осередками цього громадського об'єднання, що сприяло обміну досвідом проведення різноманітних заходів із технічної пропаганди та технічної освіти у винахідницьких осередках [9, арк. 71].

Наприкінці 20-х рр. УАРВИН прагнула залучити до своїх виробничих осередків побільше інженерно-

технічних працівників. Це пов'язано з тим, що останні мали змогу надати робітникам ефективну допомогу у розробці винаходів. Вони виступали своєрідними посередниками між робітниками та Асоціацією винахідників: коли за допомогою інженерно-технічних працівників винахід було розроблено й апробовано, функціонери УАРВИН могли пропонувати його зацікавленим установам і підприємствам [11, арк. 135].

Коли робітник направляв до УАРВИН заявку про свій винахід, фахівці цієї громадської організації надавали йому допомогу у створенні креслень винаходу чи вдосконалення. Потім активісти УАРВИН здійснювали технічну оцінку винаходу. Вона робилася на високому фаховому рівні, оскільки в Асоціації винахідників було багато висококваліфікованих фахівців [9, арк. 31].

Утім, незважаючи на наведені вище позитивні результати діяльності УАРВИН, вона не набула масового характеру, не була масштабною. Часто доволі перспективні проекти, розроблені активістами цієї громадської організації, залишалися нереалізованими. Гальмування роботи УАРВИН спричиняв не лише недостатній рівень знань її членів із питань техніки, але й відсутність необхідної матеріальної бази для проведення на належному рівні розробки винаходів. УАРВИН у 1927 р. висунула наступний план роботи з подолання цих деструктивних явищ: організація спеціальних дослідницьких установ, експериментальних майстерень, посилення наявних лабораторій, широке використання матеріальної бази науково-дослідних інститутів, які були зацікавлені у дослідженнях технічних інновацій. Утім, багато що із запланованого не було реалізовано [7, арк. 38].

Однак експериментальні майстерні, які функціонували при УАРВИН, значною мірою допомагали її членам ефективно працювати над винаходами. Майстерні слугували для УАРВИН не тільки (і не стільки) джерелом прибутку, скільки засобом для апробації винаходів. Утім, кількість експериментальних майстерень, які були у віданні Української асоціації робітників – винахідників, була явно недостатньою, до того ж вони були лише в окремих містах, що створювало перешкоди для розгортання винахідницького руху у всеукраїнському масштабі [13, арк. 17].

Розглядаючи участь УАРВИН у технічній і технологічній модернізації промисловості радянської України у 20-ті рр. XX ст., можна стверджувати, що вона засвідчила значну допомогу громадськості у розвитку української індустрії. Силами УАРВИН на багатьох підприємствах було налагоджено швидкий і ефективний процес реалізації винаходів. Активісти цього громадського об'єднання надавали робітникам – винахідникам допомогу і на всіх етапах розробки винаходу. Дуже важливим для винахідників було надання їм технічних консультацій у процесі роботи над винаходами, постачання їх спеціальною літературою, організація процесу технічної освіти на підприємствах без відриву від виробництва, яка була орієнтована саме на винахідників. У той же час, адміністрації підприємств дуже рідко надавали допомогу виробничим осередкам УАРВИН, а інколи навіть перешкоджали їх роботі. Звісно, це спричиняло суттєве гальмування розвитку винахідницького руху на підприємствах радянської України, а отже, гальмувало модернізацію української радянської індустрії. До того ж, не маючи достатньої матеріальної бази, УАРВИН не змогла досягти потрібної масштабності у своїй роботі. Це, у свою чергу, зумовлювало суто місцевий рівень виробничих успіхів цього громадського об'єднання.

Використана література:

1. *Воскресенская М., Новоселов Л.* Производственные совещания – школа управления (1921 – 1965 гг.). – М.: Издательство ВЦСПС "Профиздат", 1965.
2. *Кармазина М. С.* Деятельность добровольных обществ УССР в период социалистической реконструкции народного хозяйства. 1926 – 1936 гг. – Автореф. диск ... к.и.н. – Днепропетровск, 1989.
3. *Коржихина Т. П.* Общественные организации в СССР: переходной период от капитализма к социализму. – Автореф. дисс ... д.и.н. – М., 1986.
4. *Свистович С. М.* Громадський вимір соціалістичного експерименту в Україні (20–30 рр. XX ст.). – К.: "Варта", 2007.
5. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (далі – ЦДАВО України). – Ф. 2344. – Оп. 1. – Спр. 1.
6. ЦДАВО України. – Ф. 2344. – Оп. 1. – Спр. 3.
7. ЦДАВО України. – Ф. 2344. – Оп. 1. – Спр. 5.
8. ЦДАВО України. – Ф. 2344. – Оп. 1. – Спр. 6.
9. ЦДАВО України. – Ф. 2344. – Оп. 1. – Спр. 7.
10. ЦДАВО України. – Ф. 2344. – Оп. 1. – Спр. 8.
11. ЦДАВО України. – Ф. 2344. – Оп. 1. – Спр. 9.
12. ЦДАВО України. – Ф. 2344. – Оп. 1. – Спр. 13.
13. ЦДАВО України. – Ф. 2344. – Оп. 1. – Спр. 16.
14. ЦДАВО України. – Ф. 2344. – Оп. 1. – Спр. 21.
15. ЦДАВО України. – Ф. 2344. – Оп. 1. – Спр. 22.
16. ЦДАВО України. – Ф. 2344. – Оп. 1. – Спр. 23.
17. ЦДАВО України. – Ф. 2344. – Оп. 1. – Спр. 24.

Аннотация

В этой публикации на основе архивных источников исследована деятельность Украинской ассоциации рабочих-изобретателей (УАРИЗ) по содействию технической и технологической модернизации индустрии советской Украины в 20-х гг. XX ст. В публикации выявлены основные направления и формы деятельности УАРИЗ в этой сфере.

Каташинська Я.

РОЛЬ ПРИВАТНИХ ТОРГІВЕЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ У ЗДІЙСНЕННІ ТАКТИКО-СТРАТЕГІЧНИХ ЗАВДАНЬ НОВОГО ЕКОНОМІЧНОГО КУРСУ (1921 – 19929 Р.Р.)

На сучасному етапі вивченню приватного підприємництва України в роки НЕПу були присвячені роботи авторів: О. О. Сушка, К. В. Лобач, М. М. Олійника, Ю. П. Волосника, Л. Г. Шкодіної [1]. Питання ж про роль приватних торгівельних закладів у здійсненні тактико-стратегічних завдань нового економічного курсу не було розглянуто з достатньою повнотою, щой обумовило необхідність більш детального та всебічного вивчення.

Завданням дослідження є з'ясування сутності НЕПу, його стратегічних завдань та його політичної спрямованості.

В умовах найгострішої суспільно – політичної та економічної кризи, що охопила воєнно – комуністичну систему, під загрозою виникнення нової, ще більш страшної громадянської війни з багатомільйонним селянством В. І. Ленін і керівництво РКП(б) роблять дуже важливий тактичнй крок, покликаний врятувати від неминучого падіння радянсько – партійний режим. 19 квітня 1921 р. Раднарком України ухвалив декрет про дозвіл вільного обміну, купівлі і продажу виробів сільсько – господарської продукції, що залишилась у населення після виконання натурального податку [2]. Але запровадивши НЕП і використовуючи ринкові відносини для налагодження зруйнованого економічного зв'язку між містом і селом і для регулювання відносин між різними соціально – економічними укладами, Ленін і більшовики зовсім не мали наміру відмовлятися від реалізації своєї партійної програми і комуністичної ідеї. У цьому відношенні НЕП був лише тимчасовою зупинкою на шляху комуністичного будівництва [3].

Відомо, що навіть за умов воєнного комунізму в Україні в досить широких масштабах діяли приватні торговці – різного роду постачальники, підрядчики, "уповноважені", "заготівельники", які склали досить чисельну групу підприємців, що влилася до складу нової буржуазії, яка почала народжуватися в цей час.

За "фасадом" воєнного комунізму в 1918 – на початку 1921 рр., не дивлячись на всі репресивні заходи радянської влади по його викорінюванню, продовжував функціонувати – легально і напівлегально, а здебільшого нелегально, – ринок. Основа його існування була закладена в самій структурі народного господарства: дрібнотоварне селянське господарство, дрібна та кустарно – реміснича промисловість, промисли та інші форми господарювання дрібних самостійних виробників могли існувати лише за ринкових умов [4]. Отже, і за часів воєнного комунізму існували умови для відтворення підприємницьких "кадрів".

Почнемо з визначення сутності НЕПу і його стратегічних завдань.

Головна мета НЕПу – заспокоїти широкі народні маси, в першу чергу селянство, вивести країну з глибокої соціально-економічної кризи і направити її розвиток на відродження зруйнованої економіки і підвищення матеріального добробуту народу. Для досягнення цієї мети, були використані такі найважливіші засоби, як відновлення еквівалентного обміну між містом і селом, впровадження господарського розрахунку в сферу промисловості і торгівлі, створення твердої валюти і розвинутої кредитно – банківської системи, широке використання різних методів стимулювання праці робітників і селян [5].

Нова економічна політика, яка була допущена весною 1921 року, найбільш повно і всесторонньо відображала об'єктивні економічні закономірності будівництва соціалізму, забезпечувала поступовий перехід до нового суспільного ладу. Вона давала в розпорядження диктатури пролетаріату значну вигоду і переваги, так як створювала матеріальну зацікавленість дрібних товаровиробників в піднесенні свого господарства, полегшувала їх економічний зв'язок з великою соціалістичною промисловістю. Головне в НЕПі – це створення міцного, широкого взаємовигідного економічного союзу двох основних працюючих класів – *робочого класу і трудового селянства, змички соціалістичної промисловості з одноособовим селянським* господарством.

В історіографії досить усталена система висвітлення НЕПу, яку почасти ототожнюють з простою заміною продрозкладки продподатком. Теоретиком та ініціатором запровадження нового курсу дехто з істориків вважає Леніна, а його послідовниками М. І. Бухаріна, О. І. Рикова, Ф. Е. Дзержинського, Г. Я. Сокольникова та інших діячів більшовицької партії [6]. Ніхто не заперечує того факту, що саме Ленін був ініціатором запровадження нового курсу. Достатньо проаналізувати його промови, щоб зайвий раз переконатися в цьому. Не викликає заперечень той фак, що саме Ленін, оцінивши політико-економічну ситуацію в країні початку 1920-х рр., накреслив загальнополітичний напрямок нового економічного курсу,